

A GÉPEK, BERENDEZÉSEK KAPACITÁSKIHASZNÁLÁSA ÉS AZ ANYAGMOZGATÁS KÉRDÉSEI A TEJIPARBAN

VIRÁG JÓZSEF*

Napjainkban, amikor a gazdaságfejlődés intenzív szakaszára jellemző követelmények és módszerek kerültek előtérbe, az eddiginél sokkal nagyobb figyelmet kell szentelni a közgazdasági élet minden területén — a termelésben is, az elosztásban is — a minőségi követelményeknek, a hatékonyságnak. Különös jelentőségét a hatékonyság fokozásának a népgazdaság gazdasági fejlődésének intenzív szakaszában az adja meg, hogy a fejlődés, a termelés, a hozamok növelése elsősorban a termelési tényezők kihasználásának javításával, nem pedig azok mennyiségének növelésével történik. Tehát minden területen: a munkaerő felhasználásban, állóeszköz-gazdálkodásban az operatív gazdasági cselekvéseknél és a hosszabb távú fejlesztési döntéseknél az eddiginél hatékonyabb megoldásokra kell törekedni, fokozni kell az eredményeséget.

A társadalmi fejlődés, azaz a társadalom anyagi jóléte és arra épülő lehetőségei attól függenek, hogy egésze és egyes részei, ágazatai milyen hatásfokkal működnek, illetve hogy az a hatásfok javuló tendenciát mutat-e. Adott egység — szervezet — gazdasági hatékonyságát befolyásolják az egység keretein kívüli gazdasági tényezők is. Például az élelmiszeripari termelés hatékonyságára jelentős mértékben kihat más ipari ágazat, valamint a mezőgazdaság, a közlekedés (szállítás) és kereskedelem tevékenysége is.

A gazdasági hatékonyság mennyiségi és minőségi elemek sokféleségéből és sokaságából tevődik össze. Ebből eredően alakulására számos tényező van hatással. Általánosíthatóan megállapíthatjuk, hogy ma hazánkban a lehetőségek a ráfordításokkal való takarékoságban ugyanúgy adottak, mint a hozamok növelésében. A bérek a képzettséggel, az életszínvonal növekedésével párhuzamosan állandóan és szükségképpen növekszenek. Sőt, ha a munkaerő olyan korlátozottan áll rendelkezésre, mint napjainkban, akkor az új munkaerő megszervezése egyre növekvő áldozatokat kíván, tehát a meglévő ésszerű és célszerű felhasználását, üzemen belüli átcsoportosítását kell szorgalmazni. Ha pedig az eszközráfordítást vesszük szemügyre, akkor nyilvánvaló, hogy a növekvő beruházások, vagy a termeléssel együtt növekvő forgóeszközök nagyobb eszközkötéssel, nagyobb eszközráfordítással járnak. Ez nem jelenti annak tagadását, hogy a vállalatoknál nincsenek a munka jobb megszervezéséből adódó hatalmas — talán nem is rejtett — tartalékai a takarékos gazdálkodásnak.

Ígazi fellendülést a hatékonyság növelése tekintetében azonban a ráfordítások racionális — a hozamokkal egybevett — növelése mellett főként a hozamok növe-

*Élelmiszeripari Főiskola, Szeged

lésétől várhatunk. Az egyik alapvető közgazdasági összefüggés szerint is a társadalom anyagi forrásai olyan mértékben bővíthetők, és a társadalom gazdasági gondoskodása úgy szélesedhet, ahogyan a társadalmi munka hatékonysága javul. A hatékonyság érvényesülése, mint valami felépítmény, olyan módon hat a népgazdaság fejlődésére, hogy döntéseinktől függően gyorsítja vagy lassítja, esetleg meg is akadályozza az alapvető célkitűzéseink megvalósítását, növeli vagy csökkenti a lakosság fogyasztási alapját. Az anyagi termelésben lekötött alapok kihasználása és fejlesztése a tervszerű, központi irányítás hatása alatt, vállalati keretek között valósul meg, miközben az ezzel kapcsolatos döntések különbözőképpen oszolhatnak meg a vállalatok és a szocialista állam különböző irányítószervei között.

A tejjiparban lekötött alapok jelentősek. Az ágazat a IV. és V. ötéves tervidőszakban többet fejlesztett mint a megelőző évtizedekben összesen. Jelenleg állóeszközeinek értéke meghaladja a 6 milliárd forintot, s az ipar állóeszközeinek 1,0%-át teszi ki. (1970-ben 0,6%, 1960-ban 0,5%)

A technikai fejlesztés mögött ott találjuk a termelés fejlődését is. Jelenleg évente a feldolgozott tej mennyisége meghaladja a 2 milliárd litert, míg 1970-ben 1,2, 1960-ban 0,7 milliárd liter volt. A fejlesztés eredményeként valamennyi településünk pasztörözött tejjel ellátott. A feldolgozó kapacitás a tej értékmegőrző feldolgozására elegendő. A fogyasztói tejet gyártó kapacitás további jelentős növelése — a jelentkező értékesítési gondok miatt — korlátozott.

Ugyanakkor egyes tejtermékekből a tejjipar a fogyasztói igényeket, a megfelelő gyártókapacitás hiánya miatt nem tudja a kellő mértékben kielégíteni.

Az élelmiszeripar számos ágának termelését a lakosság igénye határozza meg, s itt igen nehéz egy optimális kapacitáskihasználási értéket kialakítani, amikor alapvető politikai és ellátási szempontokkal is számolni kell. A gazdaságirányítás rendszere, valamint a tejjipar szakosodása a vállalatokat mind jobban kényszeríti a kapacitáskihasználásuk növelésére. A kapacitáskihasználás milyensége jelentős költség-tényező, növelése az egységre jutó költséget, az önköltséget csökkenti, így a fedezeten belül a közvetett költségnyad csökken, a nyereségnyad pedig nő. (A tejjiparban az értékcsökkenési leírás a feldolgozási költségek 14%-a.)

A tejjipar tejfeldolgozó és sajtgyártó gépei, berendezései a munkarendnek megfelelő időalap több mint 50%-ában üzemelnek, a vajgyártásnál ennél alacsonyabb — 40% — a tejporgyártásnál magasabb — 70% — a kapacitás kihasználás. Az időkiesés okai között megtalálhatók az alkatrészhány, karbantartás elmaradás és technológiai problémák.

A tejjipar mintegy 15 ezer főt foglalkoztat, ezen belül a fizikai foglalkozásúak száma valamivel több mint 11 ezer fő. Ezen utóbbiakat többféle szempont szerint lehet csoportosítani, s az egyik ilyen a termelőfolyamatban betöltött szerepük, amely szerint alaptevékenységen és kiegészítő-kiszolgáló tevékenységen dolgozókat különböztetünk meg. A tejjiparban az alaptevékenységen 30, a kiegészítő-kiszolgáló tevékenységen a fizikai dolgozók 70%-át foglalkoztatják. Ezen utóbbin belül:

a javítási-karbantartási tevékenységen	15,
az anyagmozgatási, szállítási, raktározási tevékenységen	24,
az egyéb kiegészítő tevékenységen dolgozott	31 százalékuk.

Az anyagmozgatási, szállítási, raktározási tevékenységen belüli arányok a következők:

szállítás, rakodás	15%,
belső anyagmozgatás	4%,
raktározás és szállítói csomagolás	5%.

Az anyagmozgatási, szállítási, raktározási tevékenységet végző fizikai dolgozók közel háromnegyed része — a felmérések szerint — nagy erőlkifejtés és különösen kedvezőtlen munkakörülmények mellett végzi munkáját. Az ezen a területen dolgozók mindössze 15 százalékának munkáját segíti gépi berendezés. (A tejiparban az alaptevékenységet végzők 44%-ának az összes kisegítő-kiszolgáló munkát végzők 17%-ának munkája gépi jellegű.)

Az anyagmozgatás területén található állóeszközök értéke a tejipar állóeszközeinek a 10%-át sem teszik ki.

Az anyagmozgatási, szállítási, raktározási munkán dolgozók jelentős része képzetlen, az átlagnál kevésbé iskolázott (85%-uk betanított vagy segédmunkás, s az összes fizikai dolgozóknál az arány 63%).

A szállítás terén az alapanyag beszállítási tömege a tejiparban az évi 2 millió tonnát meghaladja és a kiszállítási mennyiség a göngyölegekkel együtt megközelíti ennek a mennyiségnek a 60—70%-át. Ennek megfelelően a termelési költségeknek nem elhanyagolható része a fuvarozási költség.

Az anyagmozgatás költségei a tejiparban az összes költségek 2,1%-át teszik ki. Ez így önmagában nem tűnik jelentősnek, de a 83—85%-os anyagköltséget figyelembevéve a fennmaradó feldolgozási költségekhez viszonyítva már 12—15%-os anyagmozgatási költség hányadot kapunk.

A tejiparban is a segéd folyamatok — ezen belül az anyagmozgatási, szállítási, raktározási tevékenységek — a munkaráfordítások jelentős nagysága következtében jelenleg a munkatermelékenység színvonalának és növelésének egyik meghatározó tényezőjét alkotják. A műszaki-szervezési színvonaluk javítása a hatékonyság emelésének egyik alapvető tartaléka.

IRODALOMJEGYZÉK

1. *Virág József—Rózsashegyi Istvánné*: A gépesítés színvonala a minisztériumi élelmiszeriparban 1964—1972. Különlenyomat az Élelmiszeripari Főiskola Tudományos Közlemények 1974/4. számából.
2. *Virág József—Rózsashegyi Istvánné*: A minisztériumi élelmiszeripar műszaki színvonala a létszám-megosztás tükrében. Élelmezési Ipar, XXIX. évf. 3. szám, 83, 1975.
3. *Borda Jenő*: A berettyóújfalui tejporgyár rekonstrukciójának hatása a hatékonyságra. Tejipar 1979/1.
4. *Kiss György*: A tejporgyártás szerepe és jelentősége a hazai tejiparban. Tejipar, 1981/1.
5. *Dr. Balatoni Mihály*: Tájékoztató az 1980. évi népgazdasági terv mezőgazdasági és élelmiszeripari céljaiból — különös tekintettel a tejtermelés és a tejipar feladataira. Tejipar, 1980/1.
6. *Gaiger István*: Tejtermelésünk növekedésével járó feladataink. Élelmezési Ipar, XXXIV. évf. 3. sz.
7. *Rózsa Ernőné*: Az élelmiszeripari termelés fejlettségi színvonala. Élelmezési Ipar, XXXV. évf. 2. sz.

CAPACITY UTILIZATION OF MACHINES AND EQUIPMENT AND QUESTIONS OF MATERIAL HANDLING IN THE MILK INDUSTRY

József Virág

In the milk industry, the milk-processing and cheese-producing machines and equipment are in operation for somewhat more than 50% of the working time; the capacity utilization is lower than this in butter-making (40%), and higher in the manufacture of milk powder (70%).

Nearly a quarter of the workers in the milk industry carry out material handling, transport and warehouse work. The activities of almost three-quarters of these workers demand great physical effort. The work of 15% of those involved in material handling, transport and storage is mechanized.

KAPAZITÄTSAUSNÜTZUNG DER MASCHINEN, ANLAGEN UND DIE FRAGEN DER MATERIALLIEFERUNG IN DER MILCHINDUSTRIE

József Virág

Die milchverarbeitenden und käsebereitenden Maschinen und Anlagen der Milchindustrie sind während mehr als 50% der der Arbeitsordnung entsprechender Arbeitszeit in Betrieb; bei der Butterherstellung ist die Kapazitätsausnutzung geringer — 40%; bei der Milchpulverherstellung höher — 70%.

In der Milchindustrie verrichtet beinahe ein Viertel der Arbeiter Lieferung-Beförderung- und Lagerungsarbeiten.

Fast drei Viertel der Werkstätigen, die auf diesem Gebiete tätig sind, verrichten ihre Arbeit mit großer Kraftenfaltung. Die Tätigkeit der mit Materiallieferung, Beförderung und Lagerung Beschäftigten ist in 15% mechanisiert.

ЭКСПЛУАТАЦИЯ МОЩНОСТЕЙ ОБОРУДОВАНИЙ И АППАРАТОВ, ВОПРОСЫ ВНУТРИЗАВОДСКОГО ТРАНСПОРТА В МОЛОЧНОЙ ПРОМЫШ- ЛЕННОСТИ

Йожеф Вираг

Эксплуатация мощностей оборудования для обработки молока и производства сыра составляет 50 %, для производства масла 40 %, а в случае оборудования для производства сухого молока этот индекс равен 70 %.

Примерно одна четверть рабочих затрудняется в внутризаводском транспорте, экспедиции, работах, связанных со складыванием. Три четверти этих рабочих восполняет трудоемкие работы, при чём 15 % процессов внутризаводского транспорта механизированны.